

АНОТАЦІЯ

Пронюк М. М. Культуротворча діяльність Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого в середовищі української діаспори другої половини ХХ століття. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки зі спеціальності 034 – Культурологія. – Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, Міністерство освіти і науки України, Івано-Франківськ, 2025.

Актуальність дисертаційної праці зумовлена необхідністю поглибленого дослідження ролі Церкви та духовних провідників у процесах збереження і розвитку української культури, мови, традицій та національної свідомості в середовищі української діаспори. У сучасному суспільному дискурсі, здебільшого, домінує акцент на політичних аспектах життя українців за кордоном, тоді як релігійно-культурна складова часто залишається недостатньо висвітленою науковцями. В умовах повномасштабної військової агресії російської федерації проти України, питання збереження національної ідентичності, культурного спадку та зв'язку з Батьківщиною у вимушеній еміграції набувають особливої гостроти. Досвід Української Греко-Католицької Церкви та її Верховного Архієпископа Йосифа Сліпого (1892–1984) в організації культурно-релігійного життя української діаспори за кордоном у другій половині ХХ століття заслуговує на переосмислення та адаптацію до сучасних умов. Це надбання може стати основою для вироблення ефективних стратегій підтримки української ідентичності в середовищі новітньої еміграції. Зазначене вище зумовлює міждисциплінарний характер дисертаційного дослідження, поєднуючи в собі елементи історії, культурології, релігієзнавства, богослов'я, соціології, політології тощо. Такий науковий синтез є необхідним для комплексного аналізу ролі Церкви у збереженні української самобутності в умовах сучасних глобалізаційних викликів.

Дисертаційна робота ґрунтується на широкій джерельній базі, яка охоплює наукові праці, спогади, листування, проповіді, пастирські послання та звернення Кардинала Йосифа, архівні матеріали та ще неопубліковані документи, а також сучасні наукові розробки у відповідній галузі. Метою роботи є комплексний аналіз націєтворчої і культурно-просвітницької діяльності Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого в українській діаспорі другої половини ХХ століття. Особлива увага приділяється аналізу духовної та інтелектуальної спадщини Глави УГКЦ, її значенню для формування національної ідентичності та актуалізації в сучасних умовах.

Об'єктом наукової роботи є діяльність Української Греко-Католицької Церкви у діаспорі у другій половині ХХ століття, а предметом – культуротворча спадщина Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого в середовищі української діаспори.

Відповідно до поставленої мети, виконано такі наукові завдання: проаналізовано історіографію досліджуваної проблематики, що дало змогу окреслити основні етапи наукового осмислення постаті Глави УГКЦ та визначити рівень вивченості теми; класифіковано й систематизовано джерельну базу дисертаційного дослідження, зокрема архівні документи, епістолярну спадщину, богословські праці та публіцистику Блаженнішого Йосифа; здійснено аналіз основних теоретико-методологічних підходів наукової роботи, окреслено методологічні рамки дослідження, обґрунтовано ключові терміни, поняття і категорії; охарактеризовано духовну, богословську та інтелектуальну спадщину Верховного Архієпископа в контексті її значення для української діаспори; розкрито вплив його діяльності на процес формування національної свідомості та ідентичності українців поза межами Батьківщини; визначено актуальність його ідей, ініціатив та спадщини в сучасному українському суспільному, культурному й релігійному контексті; систематизовано здобуті результати й узагальнено внесок культуротворчої діяльності Блаженнішого Йосифа у збереженні та розвитку української духовності та культури в умовах еміграції.

У процесі виконання дисертаційного дослідження було використано загальнонаукові методи, зокрема термінологічний та джерелознавчий підходи, теоретичний аналіз і синтез матеріалів, що дало змогу детально розглянути окремі аспекти діяльності Митрополита Сліпого, передусім його богословські праці, виступи, листування та організаційні ініціативи тощо; методи індукції та дедукції забезпечили узагальнення проаналізованого матеріалу у висновках; за допомогою методу систематизації упорядковано зібраний матеріал з архівів, бібліотек та періодичних видань, структуровано та послідовно описано внесок Йосифа Сліпого в культурне життя української діаспори; синергетичний метод уможливив вивчення його впливу на збереження української культурної ідентичності за кордоном; діалектичний метод сприяв виявленню ключових протиріч, що виникали під час культуротворчої діяльності Митрополита та шляхів їх вирішення; феноменологічний метод дозволив глибше пізнати мотивацію, внутрішні переконання та цінності, що впливали на культуротворчу діяльність Йосифа Сліпого; історико-документальний аналіз став ключовим методом у дослідженні архівних матеріалів, листування, офіційних документів та інших джерел. Основою методологічного підходу дисертації є принципи історизму, науковості та об'єктивності.

Наукова новизна роботи та отриманих результатів зумовлена визначеною метою, сукупністю поставлених завдань і специфікою предмета вивчення. *Уперше: здійснено* комплексний аналіз культуротворчої спадщини Верховного Архієпископа УГКЦ Йосифа Сліпого в контексті діяльності української діаспори другої половини ХХ століття; *систематизовано* основні напрями його праці як церковного лідера, інтелектуала і культурного діяча; *висвітлено* роль Кардинала у збереженні християнської віри, української національної ідентичності, мови, національних традицій, розвитку та підтримки українського сакрального мистецтва, розбудови Церкви та надбання духовної спадщини серед емігрантських спільнот, їх культурної ідентифікації, усвідомлення власної самотності перед викликом та процесом асиміляції; *опрацьовано* документи з Апостольського Ватиканського архіву (Archivio Apostolico Vaticano, AAV), зокрема матеріали

участі Йосифа Сліпого у Другому Ватиканському Соборі: вивчено та описано аудіозаписи богослужінь здійснених в період Синодальних сесій 1963–1965 років. Також залучено неопубліковані матеріали з архівів Папської української Колегії Святого Йосафата (м. Рим) та Дикастерії у справах Східних Церков (Dicastero per le Chiese Orientali), серед яких – рукописи, листування, протоколи та введено їх у науковий обіг; *запропоновано нове бачення* постаті Йосифа Сліпого як культурного лідера українського зарубіжжя, діяльність якого сприяла формуванню світоглядної єдності української діаспори, міжкультурному діалогу та збереженню національної ідентичності в полікультурному середовищі.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної праці полягає у цілісному представленні культуротворчої діяльності Верховного Архієпископа УГКЦ Йосифа Сліпого не лише для історії Церкви, а й як вагомого внеску в розвиток української культури загалом. Дослідження висвітлює феномен його життєтворчості як приклад поєднання особистісних ідеалів, моральних принципів, релігійної духовності, усвідомленого покликання та внутрішньої свободи, що набуває особливого значення в умовах культурного самозбереження українців у діаспорі.

Матеріали та результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі – зокрема в межах лекційних курсів із культурології, релігієзнавства, історії України та УГКЦ, мистецтвознавства. Вони також становлять основу для подальших міждисциплінарних студій у галузі гуманітарного знання, зокрема наукових досліджень мистецтвознавчого та культурологічного спрямування, а також для планування й реалізації державних стратегій України, спрямованих на підтримку та співпрацю з українськими зарубіжними спільнотами.

Ключові слова: Йосиф Сліпий, Українська Греко-Католицька Церква, культуротворчість, українська діаспора, українська культура, релігія, українське мистецтво, міжкультурна комунікація, життєтворчість, еміграція, ідентичність, сакральне мистецтво, сакральна культура.

SUMMARY

Proniuk M. M. The Cultural Contribution of the Major Archbishop of the Ukrainian Greek-Catholic Church, Josyf Slipyj, within the Ukrainian Diaspora in the Second Half of the 20th Century. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the specialty 03 – Humanitarian sciences, specialty 034 – Cultural Studies. – Vasyl Stefanyk Carpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. Ivano-Frankivsk, 2025.

The relevance of this dissertation is determined by the need for in-depth research into the role of the Church and spiritual leaders in the preservation and development of Ukrainian culture, language, traditions, and national consciousness within the Ukrainian diaspora. In contemporary public discourse, the emphasis is mostly on the political aspects of the lives of Ukrainians abroad, while the religious and cultural components often remain insufficiently covered by scholars. In the context of the Russian Federation's full-scale military aggression against Ukraine, the issues of preserving national identity, cultural heritage and ties with the homeland in forced emigration are becoming particularly acute. The experience of the Ukrainian Greek Catholic Church and its Major Archbishop Josyf Slipyj (1892–1984) in organising the cultural and religious life of the Ukrainian diaspora abroad in the second half of the 20th century deserves to be rethought and adapted to modern conditions. This heritage can become the basis for developing effective strategies to support Ukrainian identity in the context of modern emigration. The above determines the interdisciplinary nature of the dissertation research, combining elements of history, cultural studies, religious studies, theology, sociology, political science, etc. Such scientific synthesis is necessary for a comprehensive analysis of the role of the Church in preserving Ukrainian identity in the context of contemporary globalisation challenges.

The dissertation is based on a broad source base, which includes scientific works, memoirs, correspondence, sermons, pastoral letters and addresses by Cardinal Josyf, archival materials and unpublished documents, as well as contemporary scientific

developments in the relevant field. The purpose of this research is to conduct a comprehensive analysis of the nation-building and cultural-enlightenment activities of Major Archbishop of the Ukrainian Greek-Catholic Church, Josyf Slipyj, in the Ukrainian diaspora during the second half of the 20th century. Special emphasis is placed on the analysis of the spiritual and intellectual heritage of the Major Archbishop of the UGCC, its significance for the formation of national identity and its relevance in contemporary conditions. The object of this research is the activity of the Ukrainian Greek-Catholic Church in the diaspora during the second half of the 20th century. The subject of the study is the cultural legacy of Major Archbishop of the Ukrainian Greek-Catholic Church, Josyf Slipyj, within the Ukrainian diaspora. In accordance with the set goal, the following scientific tasks were performed: the historiography of the studied issue was analysed, which made it possible to outline the main stages of scientific understanding of the figure of the Major Archbishop of the UGCC and determine the level of study of the topic; the source base of the dissertation research was classified and systematised, in particular, archival documents, epistolary heritage, theological works and journalism of His Beatitude Josyf; the main theoretical and methodological approaches of scientific work were analysed, the methodological framework of the study was outlined, and key terms, concepts and categories were substantiated; characterised the spiritual, theological and intellectual legacy of the Major Archbishop in the context of its significance for the Ukrainian diaspora; revealed the influence of his activities on the process of forming the national consciousness and identity of Ukrainians outside their homeland; the relevance of his ideas, initiatives and legacy in the contemporary Ukrainian social, cultural and religious context is determined; the results obtained are systematised and the contribution of His Beatitude Josyf's cultural activity to the preservation and development of Ukrainian spirituality and culture in emigration is summarised. In the course of this dissertation research, general scientific methods were applied, in particular the terminological and source-based approaches, theoretical analysis and synthesis of materials, which made it possible to examine in detail certain aspects of Metropolitan Slipyj's activities, primarily his theological works, speeches, correspondence, and organisational initiatives, etc. induction and deduction methods ensured the

generalisation of the analysed material in the conclusions; the method of systematisation was used to organise the material collected from archives, libraries and periodicals, and to structure and consistently describe Josyf Slipyj's contribution to the cultural life of the Ukrainian diaspora; the synergistic method made it possible to study his influence on the preservation of Ukrainian cultural identity abroad; the dialectical method helped to identify key contradictions that arose during the Metropolitan's cultural activities and ways to resolve them; the phenomenological method allowed for a deeper understanding of the motivation, inner convictions and values that influenced Josyf Slipyj's cultural activities; historical and documentary analysis became the key method in the study of archival materials, correspondence, official documents and other sources. The methodological approach of the dissertation is based on the principles of historicism, scientific rigour and objectivity.

The scientific novelty of the work and the results obtained is determined by the specific goal, the set of tasks, and the specifics of the subject of study. For the first time, a comprehensive analysis of the cultural heritage of the Major Archbishop of the Ukrainian Greek Catholic Church, Josyf Slipyj, has been carried out in the context of the activities of the Ukrainian diaspora in the second half of the 20th century; the main directions of his work as a church leader, intellectual and cultural figure have been systematised; the role of the Cardinal in preserving the Christian faith, Ukrainian national identity, language, national traditions, the development and support of Ukrainian sacred art, the development of the Church and the acquisition of spiritual heritage among emigrant communities, their cultural identification, and awareness of their own identity in the face of the challenge and process of assimilation has been highlighted; this research introduces previously unstudied documents from the Apostolic Vatican Archive (AAV) into Ukrainian academic discourse, particularly those related to Josyf Slipyj's participation in the Second Vatican Council. It includes the analysis of liturgical audio recordings from the Synodal sessions of 1963–1965. In addition, unpublished materials from the archives of the Pontifical Ukrainian College of Saint Josaphat (Rome) and the Dicastery for the Eastern Churches – such as manuscripts, correspondence, and official protocols – have been examined and integrated into scholarly circulation; a new vision of

Josyf Slipyj as a cultural leader of the Ukrainian diaspora has been proposed, whose activities contributed to the formation of the worldview unity of the Ukrainian diaspora, intercultural dialogue, and the preservation of national identity in a multicultural environment.

The theoretical and practical significance of the dissertation lies in its comprehensive presentation of the cultural activities of Major Archbishop Josyf Slipyj of the Ukrainian Greek Catholic Church, not only for the history of the Church, but also as a significant contribution to the development of Ukrainian culture in general. The study highlights the phenomenon of his life's work as an example of the combination of personal ideals, moral principles, religious spirituality, conscious vocation and inner freedom, which is of particular importance in the context of the cultural self-preservation of Ukrainians in the diaspora.

The materials and results of the study can be used in the educational process, particularly in lecture courses on cultural studies, religious studies, the history of Ukraine and the Ukrainian Greek Catholic Church, as well as art history. They also form the basis for further interdisciplinary studies in the field of humanities, in particular scientific research in art history and cultural studies, as well as for the planning and implementation of Ukrainian state strategies aimed at supporting and cooperating with Ukrainian communities abroad.

Keywords: Josyf Slipyj, Ukrainian Greek Catholic Church, cultural creativity, Ukrainian diaspora, Ukrainian culture, religion, Ukrainian art, intercultural communication, life creativity, emigration, identity, sacred art, sacred culture.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б:

1. Пронюк М. Становлення та розвиток Українського католицького університету імені святого Климента Папи у Римі. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*: науковий збірник. Напр.: Культурологія / упоряд. і наук. ред. В. Виткалов. Рівне: РДГУ, 2023. № 45. С. 22–27.

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.633>

URL: <https://zbirnyky.rshu.edu.ua/index.php/ucpmk/article/view/633/1075>

2. Пронюк М. Культурно-духовна цінність Храму святих Сергія і Вакха у Римі для українців в Італії. *Fine Art and Culture Studies*: науковий журнал Волинського національного університету імені Лесі Українки. Напр.: Культурологія. 2024. № 1. С. 211–217.

DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-1-27>

URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/art/article/view/1601/1494>

3. Пронюк М. Співпраця Йосифа Сліпого з українськими митцями та науковцями у римський період його життя (1963–1984). *Культурологічний альманах*. 2024. № 2. С. 380–384.

DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.2.47>

URL: <https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/view/415/391>

4. Пронюк М. Перший період організації діяльності Секретаріату Центрального Комітету Української Греко-Католицької Церкви для відзначення Тисячоліття Хрещення Руси-України. *Fine Art and Culture Studies*: науковий журнал Волинського національного університету імені Лесі Українки. Напр.: Культурологія. 2024. № 4. С. 165–172.

DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-4-23>

URL: <http://journals.vnu.volyn.ua/index.php/art/article/view/1904/1791>

Статті в іноземних періодичних виданнях:

5. Proniuk M. A Brief Overview of Scientific and Publicistic Writings of Major Archbishop of the Ukrainian Greek Catholic Church Josyf Slipuj. *Studia Orientale*. 2022. No. 4. P. 160–171.

DOI: <https://doi.org/10.15804/so2022410>

URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_so2022410/c/articles-2176049.pdf.pdf

6. Пронюк М. М. Наукова та книговидавнича діяльність Верховного Архієпископа Української Греко-Католицької Церкви Йосифа Сліпого.

International scientific conference «Interaction of culture, science and art in terms of moral development of modern European society»: conference proceedings, December 28–29, 2021. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. P. 44–49.

URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/194/5386/11281-1>

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-178-7-11>

Праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Пронюк М. Культуротворчість у сучасних наукових проєкціях. *Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції (Київ, 22–23 березня 2022 р.). Київ: КНУКіМ, 2022. С. 274–277.

URL: https://drive.google.com/file/d/1RXRPigpWMwRCajNh_b_hP_AlpkIxFq9F/view

8. Пронюк М. Наукова діяльність Верховного Архiepіскопа УГКЦ Йосифа Сліпого та активізація книговидавництва в римський період його життєтворчості. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2021 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 4–5 квітня 2022 р., м. Івано-Франківськ*. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2022. С. 190–192.

URL: <https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2022/08/тези-пну-2022-.pdf>

9. Пронюк М. Відтворення традицій українського іконопису в діаспорі на прикладі іконостасу Собору Святої Софії у Римі. *Трансформаційні процеси соціальної культури в Україні*: зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 209–213.

URL: <https://drive.google.com/file/d/1zW6cxykkVF0GVBR0dplc-en6l3Nj9jvf/view>

10. Пронюк М. Значення подорожей Верховного Архiepіскопа УГКЦ Йосифа Сліпого протягом 1970–1984 рр. *Культура та інформаційне суспільство*

XXI століття: зб. матеріалів Міжнародної наук.-теорет. конф. молодих учених. Ч. 1. Харків: ХДАК, 2023. С. 47–50.

URL: https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf?utm_source=chatgpt.com

11. Пронюк М. М. Становлення Українського католицького університету імені святого Климента Папи у Римі. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2022 рік Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 3–7 квітня 2023 р., м. Івано-Франківськ*. Електронне видання. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2023. С. 184–185.

URL: https://nauka.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/122/2023/10/2023-tezy-vyk-1.pdf?utm_source=chatgpt.com

12. Пронюк М. Використання штучного інтелекту у збереженні культурної спадщини. *Технології добросовісного використання штучного інтелекту у сфері освіти та науки*: матеріали Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 31 липня–10 вересня 2023 року. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 197–199.

URL:

https://cuesc.org.ua/images/informlist/Maket_advanced_training_PSAU.pdf?utm_source=chatgpt.com

13. Пронюк М. Собор Святої Софії у Римі – свідок української культури в Італії. *Мистецтво України в контексті інтеграції з художньою культурою Заходу (до 40 – річного ювілею кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації ПНУ)*: зб. матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 19–20 жовтня 2023 року. Івано-Франківськ: Поліграфія «Зебра», 2023. С. 135–139.

URL: https://odpmr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/16/2023/12/zbirnyk-materialiv-vseukrainskoi-naukovo-praktychnoi-konferentsii-z-mizhnarodnoiu-uchastiu-2023.pdf?utm_source=chatgpt.com

14. Пронюк М. Заснування та діяльність музею Українського Католицького Університету в Римі. *Гуманітарний і інноваційний ракурс професійної майстерності: пошуки молодих вчених*: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, 15 грудня 2023 року. Одеса. Львів – Торунь: Liha-Press, 2023. С. 344–347.

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-357-9-103>

URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/download/251/7000/15668-1?inline=1>

15. Пронюк М. Римська сакральна спадщина Йосифа Сліпого. «*ALTITUDO MUNDI SPIRITUALIS. Духовність у сучасному світі: просвітницько-культурологічний підхід*»: збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції, 17–18 квітня 2024 року. Кременець. Івано-Франківськ: Поліграфія «Зебра», 2024. С. 135–139.

DOI: <https://doi.org/10.37835/AMS-2024-17-18-04-6.02>

URL: <https://kogpa.edu.ua/uk/golovna/biblioteka/periodychni-vydannia/126-altitudo-mundi-spiritualis/1494-rymska-sakralna-spadshchyna-yosyfa-slipoho>

16. Пронюк М. Співпраця Йосифа Сліпого та Святослава Гординського над мистецьким оформленням Собору Святої Софії у Римі. *Матеріали звітної наукової вебконференції викладачів, докторантів, аспірантів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника за 2023 рік, 1–5 квітня 2024 р., м. Івано-Франківськ*. С. 355–356.

URL: https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/10/zbirnyk-tez-vykladachiv_241018_113741.pdf?utm_source=chatgpt.com

17. Пронюк М. Божественна Літургія у візантійсько-українському обряді на ІІ Ватиканському Соборі (1962–1965). *Творчий універсалізм у культурі, мистецтві, освіті: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри*: збірник наукових праць (за матеріалами Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 24–25 травня 2024 р.): електронне видання. Навчально-науковий інститут мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ: «Ксерограф», 2024. С. 66–68.

URL: https://art.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/9/2025/02/zbirnyk-naukovykh-prats-1.pdf?utm_source=chatgpt.com

18. Пронюк М. Роль релігійного товариства для українців-католиків «Свята Софія» у збереженні спадщини верховного архієпископа Української Греко-Католицької церкви Йосифа Сліпого. *Матеріали звітної наукової веб-конференції викладачів, докторантів, аспірантів університету за 2024 рік Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, 24–28 березня 2025 р., м. Івано-Франківськ*. Електронне видання. Івано-Франківськ: Карпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2025. С. 315–316.

URL: <https://drive.google.com/file/d/1NScAYZfMANLaRAKTclXDyaearnisq2RQ/view>